

השיעור השבועי

גיליון מספר 404

הרב המקדים: הג"ר יעקב שפירא שליט"א
רב אורת: הג"ר זכריה כהן שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"כ היזדים ומשודר דרך הטלויזיה והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל.

ר"ת	יציאה	כניסה	ידוולים
21:08	20:14	19:24	תל אביב
21:05	20:12	19:22	חיפה
21:08	20:15	19:25	באר שבע
21:05	20:12	19:22	

ואתחנן | י"א אב תשפ"ג

כתב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הלכות תשעה באב

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 0506-730-831

מעובדות ומניקות. חולה אוכל כרגיל ולא לשיעורים. יולדת. קטנים לא יתענו כלל. ישיבה על כסאות נמוכים. לימוד תורה בתשעה באב

מעוברות בצום תשעה באב

א. **בגמרא פסחים (ד:)** דרש רבא, עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים. וכתב בשו"ת מהרי"ל (סי' מה), שלפני קרבן לאלפיים שנה הנשים היו חזקות, ולכן היו מתענות, אבל היום ירדה חולשה לעולם, ולכן מעוברות שהן חלשות יכולות לאכול. כך כתב מהרי"ל שנולד לפני כ-670 שנה ונחשב לראשון. בשו"ת משנה הלכות (הלק' א' סי' תלט) - להאדמו"ר

1 חזק וברוך לראש הישיבה הגאון רבי יעקב שפירא חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל, אנתנו יושבים אתו במועצת הרבנות כבר עשר שנים, ונהנים מאוד מהעצות שלו, יש לו השקפות טובות של תורה. הוא בנו של הגאון רבי אברהם שפירא זצ"ל, שהיה חבר בית דין הגדול ואחר כך הרב הראשי לישראל, היה יד נפש של מרן האבא זצ"ל, אני זוכר את ברכת כהנים שלו, כל השכונה היתה רועדת מקולו קול עז... היה ידיד של כל הרבנים, ישב אתנו בבית הדין הגדול וכן עם הרב ז'ולטי, הרב גולדשמידט, כולם אהבו וכיבדו אותו, וגם את בנו ראש הישיבה אוהבים, ובזמנו מרן זצ"ל רצה שיכהן כרב ראשי לישראל בגלל ההשקפות שלו בעד לימוד תורה.

יש כאלו אנשים שיש להם איזו 'קטנות המוחין', או 'סילוק המוחין', כשאני אומר הלכה מסוימת, למשל שאסור להיכנס להר הבית, אני מדבר בתקיפות, כי בנושאים האלו צריך לדבר בתקיפות, "שמיני נטקה את הפקמים" (ש"ה א. א.), לשם כך אני בתפקיד, ועושים מדברי כל מיני פוליטיקה ופירושים, אבל כוונתנו נטו לומר את ההלכה לשם שמים. הנה מר אביו זצ"ל היה מראשי המתנגדים להיכנס להר הבית, וכי זה קשור לחוגים? גם הגאון הרא"ה קוק, בנו הרב צבי יהודה קוק, הרב אונטרמן, הרב הרצוג, הרב ישראל, כולם אסרו להיכנס להר הבית, וכמוכן גם החזון איש, הסטיפלר, הרב שך, הרב אלישיב הרב אוירבך, מרן זצ"ל, הרב פיינשטיין, כולם התאחדו סביב איסור זה.

אמרונו את ההלכה בלי כוונה פוליטית, שום כוונה לפגוע בזה או באחר ח"ו, אלא כוונתנו להחזיר את ההלכה הצרופה של דעת רוב ככל הרבנים. תמיד תהיה איזה דעת יחיד שונה, אבל מסתכלים על כלל הרבנים, וגם על משקל הרבנים, מי לנו גדול כמו מרן זצ"ל בתורה, תראו יביע אומר, זה מדהים! ולא רק הוא, כל הגדולים שהזכרתי: הוא איש תורה יש להם! וכשאני אומר: רבותי, שימו לב למשקל של רוב ככל גדולי התורה מכל החוגים, חושבים שכוונתי ח"ו לפגוע באחרים, אלא כוונתנו לשם שמים להחזיר את ההלכה הצרופה, שכולם יקבלו.

תראו, הראב"ד השיג על הרמב"ם בלשון חריפה, "לא היה ולא נברא", "לא היו דברים מעולם", "דברי הבל", וכי היה נגדו?... אלא הראב"ד ראה שאם לא ידבר בתקיפות אף אחד לא יסתכל עליו, כי הוראות הרמב"ם פשוט בכל העולם כולו, ולכן היה צריך לדבר בתקיפות, אולי אז יתחילו לשמוע אותו, אבל בודאי שהעריך את הרמב"ם כמו שצריך.

הגמרא (תענית ד.) אומרת, אם ראית תלמיד חכם כונס, תדע שאוריינתא הוא דקא מרתחא ליה, התורה בוערת בעצמותיו, כל הזמן הוא חי את ההלכה, ולכן מדבר כך. מרן זצ"ל בספריו יביע אומר חלק על אחרים בלשון חריפה מאוד, ולפני ששים שנה ויותר, מרן היה גר בקומה ראשונה, וחכם בן ציון אבא שאול זצ"ל היה גר בקומה השנייה, והוא הגיה את כל החמשה כרכים הראשונים, הרבה דברים שכתוב באור לציון ידע מיביע אומר וחבל שהעורכים לא הזכירו בכל הספרים שלו את היביע אומר, לא יזכר שמו... (בי"א ח"ט תא"ח סי' קח אות קט, ובח"י תא"ח סי' ט אות ג.) וכילד אני הייתי כועלה אליו את דפי ההגהות של יביע אומר, והיה אומר לי תבוא עוד שעתיים ותיקת, והיה מגיה בצד, אפילו טעויות דפוס היה קולט, ולפעמים היה אומר לי: ארד בעצמי, למה? היה בא למרן ואומר לו: כאן כתבת לשון חריפה, למען ה', בשבילי תעזן את זה, והרב היה שומע לו, הם היו ידידים בלב ונפש. שימו לב שלאחר פטירת חכם בן ציון, בחלקים האחרונים מרן זצ"ל שפך אש וגופרית בלשונו חריפים, כי אוריינתא מרתחא ליה.

גם אנתנו דיברנו בצורה ברורה ותקיפה, ואני חוזר על ההלכה בצורה ברורה ביותר: אסור להיכנס לכל שטח הר הבית, כי כולנו טמאי מתים, ויש בזה חשש של כרת, וכי אנשים לא

מאונגוואר - הבין מדברי המהרי"ל שכונתו להקל למעוברות אפילו בתשעה באב, וגם בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' סב אות י) - להגאון רבי ישראל פירש ע"ה גאב"ד העדה החרדית - כתב, שבזמן הזה אין למעוברות² להתענות בתשעה באב. אבל זה פלא, מי שיפתח שו"ת מהרי"ל יראה שלא דיבר על תענית תשעה באב שתיקנו לנו רבותינו, אלא על תענית של תשובה, כלומר שמי שעשה כל מיני עבירות והוא חוזר בתשובה³ ועושה תעניות, על זה כתב מהרי"ל שמעוברת שחזרה בתשובה לא תתענה, אבל לא דיבר על תשעה באב.

מפחדים?! ולא רק זה, כשוראים אחד עם כיפה נכנס, כל הזמן מגיעים לכאן תיירים, מצרפת או מאמריקה, ומסתכלים ורואים דתיים נכנסים - לצערנו הרב בזמן האחרון יש גם נכנסים עם חליפות שחורות - ואומרים: הנה, מותר להיכנס! כמה פעמים באו אצלי אמריקאים ואמרו לי, הרב, נכנסנו להר הבית בלי טבילה, הם לא מבינים שגם למי שמטיר יש גבול מסוים, וגם צריך לטבול במקוה, וכל מיני הגבלות. כלה נכנסת עם השושבינים, הצלם או הצלמת, האחיינים הקטנים, חמותה וסבתה, חתן נכנס עם החברים שלו והצלם, וכי כולם טובלים! זה מכשול לרבים! לכן דיברנו בצורה תקיפה שצריכים להיזהר בנושא הזה. אין שום מצוה כיום לעלות להר הבית, ומאיך יש איסור כרת בעליה. למה אדם יכנס דרבנן, או דברי קבלה, וכאן זה חשש כרת! ומי יקח על עצמו סיכון? אם בכל מקום אומרים המחמיר תבוא עליו ברכה, מי שמחמיר בהלכה זו יבואו עליו אלף ברכות. צריך לפרסם את האיסור החמור הזה.

מדברי הרב זכריה כהן שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א, בפרשה קראנו היום 'ואצאנה את שפטיכם בעת ההיא לאמר שמעו בין אחיכם ושמעו את דברי... לא תפירו פנים בפופש... לא תגורו מופני איש פי הפופש לאלהים הוא' (דברים א. טו-יז). כל משפט התורה הם משפט לאלוקים, וכאשר אנתנו דיני ישראל באים לפסוק, פוסקים על פי התורה, ומכריעים על פי עדים וראיות, וכן על פי 'אומדנא דמוכח' או 'שודא דדיני', אבל אף דיין לא יכול לפסוק לפי הנראה לו באופן אישי, סבירות, אלא אך ורק על פי כללי התורה וההלכה.

בה אנתנו זוכים שיש לנו תורה שבכתב ותורה שבעל פה ממרן זצ"ל וגם מידל לחיים טובים מרן שליט"א, כמה תורה מרן זצ"ל השאיר לנו ביביע אומר. הנה רק ביום חמישי התייעצתי עם מרן הראשון לציון שליט"א בטלפון, על משפחה שלמה עם חמשה ילדים מגיל שבע עד גיל שלשים, שהיו בחשש ממזורות, לא יכלו להתחתן, וישבנו ובדקנו את התיק על פי יביע אומר, ומצאנו שחיתנו אותה בגיל חמש עשרה וחצי בעל כרחו ובניגוד לדעתה, עשו חופה וקידושין בתוך בית, ועל הכתובה חתום דוד שלה שהיה ער, כלומר שהקידושין פסולים. אחר חמש שנים הביאו את הבעל ועשו 'גט מהרש"ם' שמפקיע את הקידושין מלכתחילה. ולכן בצירוף כמה ספקות, אחר שהתייעצתי עם מרן בטלפון, ב"ה התרנו אותם, ובשעה 12 בלילה שלחתי להם מייל שבו"ה יכלו לבוא בקהל. בלי יביע אומר לא יוכלו לעשות כלום, וזכינו שמתקיים בנו 'והודעת' את חוקי האלוקים ואת תורתיו' (שמות יח. טו). יהי רצון שמרן שליט"א יאריך ימיו על ממלכתו, ונמשיך ללמוד ממנו תורה וחכמה והנהגה, אמן ואמן.

² בשאר צומות מעוברות משהגיעו לשלושה חדשים שהוכר עובר - ואם הן חלשות אפילו לפני כן - פטורות מלצום. עשו סקר ומצאו שמעוברות בחודש השמיני או התשיעי, ולדות במוצאי תשעה באב וזכור הרבה יותר משאר ימים, על כרחך שהתענית גרמה ללידה. אבל מה יש בזה, עשו זרזו לידה...

³ יש כאלה שחורים בתשובה, לומדים בכלל חמש או עשר שנים, וחושבים שנעשו רשכבה...ג. מניחים שתי תפלין יחד, לובשים ציציות תכלת, לובשים לבן, עושים כל מיני חומרות וחולקים על גדולי הדור. פעם אמר הרב אלישיב, זה חזר בתשובה לפני עשר שנים וכבר מרגיש רשכבה!?! כל אחד צריך להכיר את מקומו. וכבר כתב הרמב"ם (פ"ה מתלכות תשובה יח"ה) שבעלי תשובה דרכם להיות שפלים ועונים ביותר. בפרט בדורנו שיש מעורב וברכה מעורבת, שמי שחזר בתשובה מזה, כמה צריך לנהוג בענוה על מה שעשה מחוסר

מעוברות חלשות

ב. בהקדמה לספר צדקה ומשפט של הגאון רבי צדקה חוּצין⁴ הובא שתיקן בבגדד כמה תקנות, ובין היתר תיקן שמועברות ומניקות לא יצומו גם בתשעה באב, כי ראה שמרוב החום השורר שם באו לידי סכנה. גם האדמו"ר מצאנו-קלויזנבורג⁵ בספר דברי יציב (סי' רלב) התיר רק למעוברות חולניות לאכול בתשעה באב. לצערנו יש כאלו נשים חולניות - בפרט בדרך שלנו - שהרופא אומר שהמעוברת צריכה לאכול ואם תתענה עלולה להפיל ח"ו, או שלקח לה הרבה זמן עד שנכנסה להריון, עברה הרבה צער, כמה הקאות הקיאה, ועכשיו תתאום תפילי! לכן אשה כזו צריכה לאכול, כי כידוע תשעה באב אינו חמור כמו יום הכיפורים שצריך לבדוק אצל הרופא אם יש סכנה, אלא אפילו חולה שאין בו סכנה ויש לו 38 מעלות חום - בדרך כלל חום בא עם חולי ולא סתם - פטור מלהתענות, כי במקום חולי לא גזרו רבנן. והוא הדין למעוברות חלשות, אבל מעוברת חזקה שיכולה לצום, תצום, ותשכב במטה ותקרא ספרים על החרבן - היום יש הרבה חוברות יפות על החרבן. לכן בלילה כשהיא אחר סעודה מפסקת, בודאי יכולה להתחיל לצום ולהשתתף עם הציבור, ואם למחרת נניח בשעה 12:00 או 14:00 בצהרים מרגישה חולשה וסחרחרות, היא בגדר של חולה ופטורה מלהתענות. אבל בסתם מעוברות ומניקות, פסק מרן השלחן ערוך (סי' תקנד ס"ה) כלשון הגמרא: עוברות ומניקות מתענות בתשעה באב, כדרך שמועברות ומניקות ביום כיפור.

מניקות

ג. גם מניקות צריכות לצום בתשעה באב, ואם קשה לה להניק את התינוק, תתן לו תחליפי חלב מטרינה וכדומה. אבל לפעמים אם תפסיק להניק יום אחד, זה עלול להפסיק את החלב לגמרי, וזה לא דבר טוב, לכן צריך לדון בכל מקרה לגופו. וכתב החיד"א בברכי יוסף (סימן תקנד ס"ה), שאם התינוק חולה ויש חשש שיחלה יותר אם ישתנה החלב וכדומה, מותר לה לשתות ואם יש צורך גם לאכול. וכל שכן לצורך עצמה, שאם מרגישה סחרחרות וכדומה, מותר לה לאכול.

אכילה לשיעורין

ד. הגאון המרחשת (ח"א יד סוף אות ד) - שהיה גאון עצום וחריף - כתב על עצמו שכאשר היה חולה ביום תשעה באב אכל לשיעורים, כמו ביום הכיפורים, שחולה שיש בו סכנה אוכל ככל שצריך, ואם אפשרי יאכל לשיעורים, וכתב מרן ביחוד דעת ח"ו (סי' לט) דהיינו שכל עשר דקות יאכל 30 גרם, וכן דעת החזון איש (ד"י"ם והנהגות ע"פ קו') שישנה בין אכילה לאכילה על עזמו. ואולם המרחשת שאכל לשיעורים בתשעה באב, חומרא החמיר על עצמו, אבל לפי הדין, כתב בספר מנחת אדמה (סי' תקנד) - היה ראשון לציון מעל 300 שנה, היה גדול הדור, ומרן זצ"ל היה מספר עליו דברים גדולים מקדושתו - שחולה האוכל בתשעה באב אינו צריך לאכול לשיעורים, כי במקום צער מעיקרא לא גזרו חכמים כלל. והביאוהו להלכה החיד"א במחזיק ברכה (קו' אחרון, סי' תקנד), והגאון רבי אליהו ברכה

אליהו (סי' תקנד), וכן כתבו הערוך השלחן (סי' תקנד סוף סעיף ז), ובספר שערי דעה (ח"ב סי' רנב) - היה גאון אשכנזי לפני כ-130 שנה, ובספר קנין תורה בהלכה (ח"א סי' קיה) - של הרב הורוביץ אב"ד שטרסבורג, ובשו"ת שבת הלוי (ח"י סימן פא).

זמן מגיפה

ה. אמנם המשנה ברורה (בביאור הלכה סימן תקנד סעיף ו' ד"ה בדמקום) הביא בשם ספר פתחי עולם (סק"י), שבזמן מגיפת הקולירא גם הבריאים לא יתענו בתשעה באב ובשאר תעניות, אלא יאכלו לשיעורים. אבל הוא דובר על מקום שיש סכנת מות מהמגיפה, ועוד שכיון שהכל אוכלים לא רצה שתיעקר התענית לגמרי, ועוד שזה מדובר בבריאים שאוכלים כדי שגופם יתחזק ולא ידבוק במחלה, מה שאין כן החולים עצמם, ודאי שיאכלו גם יותר מכשיעור. לכן חולה שרוצה להחמיר על עצמו בתורת חומרא ולאכול לשיעורים, שלא יספר על כך לאף אחד, זו יוהרא, יעשה מה שרוצה, אבל לרבים יש להורות שעל פי ההלכה חולה שאין בו סכנה אוכל כרגיל ביום תשעה באב.

יולדת

ו. יולדת עד שלשים יום ללידה פטורה מצום תשעה באב, כי היא בגדר חולה שאין בו סכנה, וכל שכן אם ילדה בניתוח. וביום הכיפורים אם היא תוך שלשה ימים, או תוך שבעה ימים מעת לעת ולא אמרה שיכולה לצום, כיון שיש לה סכנה פטורה מלצום, ולאחר מכן חייבת. לכן יולדת תאכל בתשעה באב, ולא תאמר: עברו כבר שבועיים מהלידה ואני מרגישה טוב, אלא היא פטורה מהצום עד שלשים יום ללידה. והמחמירה יש לדון אם היא בכלל כל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט⁶ (וישלמו ברות פ"ב ה"ט, שבת פ"א ה"ב), אמנם המהרש"ל (בתשו"ת סי' נג) כתב שיוולדת תוך שלשים יום צריכה להתענות, ומה שאמרו שפטורה, זה מדובר באופן שיש לה חולשה ואומרת צריכה אני לאכול, אבל אם לא אמרה צריכה אני, צריכה לצום. ה"ט"ז (סי' תקנד סק"ד) חולק עליו, שלא מצינו חילוק זה, וחכמים קבעו שיוולדת תוך שלשים יום נחשבת כחולה שאין בו סכנה, ובמקום חולי מעיקרא לא גזרו חכמים. וכן כתבו בספר נהר שלום וינטורה (סק"ה), ובספר דברי יוסף אירגאס (סי' ס'), והגאון רבי אליהו ישראל בכסא אליהו (סק"ג). ולכן אין להחמיר בדבר, כי לא יודעים מה עלול להתפתח, אלא כל יולדת תוך שלשים יום ללידה, תאכל כרגיל ולא תתענה.

קטנים

ז. האחרונים - מהם אליהו רבה (סי' תקמט ס"א) - הפרי מגדים (סי' תקנ אות ב), החיי אדם (כלל קלא ס"ו), המהרש"ם (דעת תורה סי' ס"א), כתבו שלא מחנכים את הקטנים להתענות ביום תשעה באב, שלא יבואו אחר כך לבית ספר לתלמוד תורה, זה ישוויץ: אני צמתי עד השעה 12:00, וזה ישוויץ: ואני עד השעה 14:00... אלא אפילו בגיל שתים עשרה וחצי, או רבע לשלש עשרה... לא יצומו כלל בתשעה באב, כי כל מהות החינוך כדי שכאשר יגדל ידע לקיים⁷ (רש"י יתגיהו), אבל אנחנו מקוויים שעד שיגדל יבוא משיח, ולכן לא יתענו בתשעה באב, ואפילו לא כמה שעות, ומיד

מרגיש מי מניח בפעם ראשונה - לא יודע להניח במקום ולקשור הדק היטב - ומי התאמן בבית.

אם הקטן בא לבית כנסת ומניח תפלין בפעם הראשונה, לא יאמרו וידוי, ולא רק חתן בר מצוה ביום הלידה פוטר את הציבור מלומר וידוי, אלא יש להקל גם ביום הנחת התפלין, וכדאי שיביא סוכריות - כמה כבר עולה!?!... כדי שירגישו שמחה. וכן כתב בשו"ת משפטי עוזיאל (תניח אח"ח סימן יא), והגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ד (אח"ח סימן יא). [וכן כתב הגאון רבי יצחק לוי כמש"ב בשו"ת אבי בעזרי (קו' אחרון סי' טז) בשם מרן זצ"ל, ושכן משמע בשו"ת יחודה דעת ח"ב (סי' טז), ובחזון עובדיה שבת ב' (עמ"ד רמ"ה). וכך היה מורה הגר"ב צ' אבא שאול, שביום הראשון שמוניח תפלין ברוב עם, לא יאמרו וידוי כדי לחבב עליו את המצוה.]

בימי שני וחמישי, לכתחילה לא מעלים קטן לספר תורה, אלא אם כן חוגגים לו שבועיים שלש לפני הבר מצוה, שאז למרות שהיו קטן יכול לעלות לספר תורה. ואמנם זו מחלוקת לגבי שני וחמישי, שהרי בגמרא במגילה (ג:) תנו רבנן, הכל עולים למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור. נשים לא עולות לתורה כמו נשות הכותל שעושים כמו הרפורמים, כי עצם הדבר שאשה קוראת בתורה, זו בושה לציבור שאף אחד לא יודע לקרוא בתורה חוץ ממונה, "עד שקמתי דבורה שקמתי אבא בישאל" (שופטים ז' ע"ג). אבל קטן עולה.

יש אומרים שמתוך שבעה עולים לא נורא שקטן אחד יעלה, אבל בימי שני וחמישי שיש שלשה עולים, וישראל עולה רק בעלית שלישי, לא יעלו קטן, וטעמם שהרי מרן השלחן ערוך הביא דין זה שקטן עולה למנין שבעה רק בהלכות שבת (סי' רפב סעיף ז), ולא בהלכות קריאת התורה (סי' קלה). אולם יש אומרים שבגמרא לא חילקו, וכל שהוא יודע למי מברכים ומצטרף למנין העולים לתורה, גם בשני וחמישי [כך משמע מהרמב"ם (פ"ב מתפלה ה"ט"ז), וכן כתבו המהריק"ש (סי' קלה ס"ג), המהרימ"ט (ח"א סי' קמה), רבי ישעיה מטרנאני (מגילה ג:), שבולי הלקט (סי' לח), האו"ז (סי' תשנב), מהר"ם מרוטנבורג (סי' קה) וכן דעת הגמ"י (פ"ב מתפלה אות ט), מרדכי (גטין פ"ה סי' יד), הרד"א (בסדר שחרית של חול דף לו ע"ב), רבינו ירוחם (נ"א ח"ג כ"ג ע"א), מהר"א בן טאווא (שו"ת התשב"ץ קו' חוט המשולש, הטור הג', סי' לא), ועוד. ואף שאמרו ב"ר"ה (טז) שמי שאינו מחויב בדבר לא מוציא אחרים ידי חובתם, כאן זה שונה, שזו חובת צבור ולא חובת יחיד. כך מפרש המאירי (מגילה כד.), ואמנם בכנסת הגדולה (סימן רפב) כתב, דברייטא לא אמרו אלא הכל עולין למנין שבעה ולא לשלשה, ושכן דייק הרוקח (סימן שלד) בשם בעל הערוך, ושכן הוא בבית יוסף בשם הרמב"ם בפירוש המשנה (מגילה כד.) בשם אחד מן הגאונים האחרונים. ע"ש. וכבר העיר עליו מרן זצ"ל ביחוד דעת ח"ב (ח"ב סי' טז) שנעלם מעיניו הבדולח דברי כל הראשונים הנ"ל שחולקים על הרוקח וסיעתו. ואילו ראה דבריהם אפשר

ידעה. אם היה לבעל תשובה כוח היה צריך להתענות, אבל למעשה בעלי תשובה שעשו עבירות כשהיו חילוניים, אם באים לכולל ולומדים תורה, התורה מכפרת ומטהרת כמו מקוה. אדם שמתקדש בתורה לא צריך לעשות תעניות, ולהפך, זו ענת היצר שיעשה תעניות כל שני וחמישי, כדי שאחר כך יהיה חלש ולא יוכל ללמוד אחר הצהרים ובלילה, וגם יהיה לו ריח רע בפה ועיבור על כבוד הבריות. לכן בעלי תשובה היום לא מתענים. וכך כתב הגאון רבי ישמעאל הכהן בשו"ת זרע אמת (אח"ח סי' פט, דף צו ע"ד).

⁴ נולד לפני כ-320 שנה בדמשק, והיה רבה של בגדד במשך שלשים שנה, בשנים תק"ג עד תקל"ג, ובהקדמת הספר מסופר שהביאו את הרב צדקה מדמשק שבסוריה לבגדד, כי לפני בואו פרצה מגיפה קשה מאוד בבגדד, ומתו אלפים ורבות, וגם מעם ישראל מתו, ולא נשארו שם חכמים, כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים (ב"ק ס.), ואף שלפני המגיפה היו שם חכמים וסופרים והיה הרבה תורה, אבל לא נשאר אפילו חכם אחד, ולכן הוצרכו להביאו לכהן כמרא דאתרא. [גם בספר קול יהודה על הרב יהודה צדקה מסופר שהיתה תקופה שלא היו חכמים בבגדד עד שבא לשם גאון אשכנזי, אחרי הרב חוּצין, והחזיר להם את ההלכות של האשכנזים. וכך כתב בספר נתיבי עם בתחילת הלכות ר"ה, שבגלל גאון אשכנזי זה נהגו להחמיר בבגדד בכמה הלכות כמו הרמ"א].

⁵ אביו של האדמו"ר כיום, היה גאון עצום - כמו עוד כמה אדמו"רים שהיו גאוני עולם ומהם האדמו"ר מסוכוטשוב מחבר אגלי טל ואבני נזר, וכן השפת אמת והאמרי אמת מגור - נאמרו לפני כארבעים שנה. הוא נין נכד של הגאון רבי חיים מצאנז בעל הדברי חיים, הלך בדרוכו שכתב בקיצור, וצריך ללמוד לאט לאט כדי להבין.

⁶ הכסף משנה (פ"ג מאבל ה"ה) כתב שהפטור מן הדבר רשאי להחמיר, והחיד"א (עין זכור מערכת פ' את ז') כתב שבמצוות שבין אדם למקום, הפטור ועושה נקרא הדיוט, אבל במצוות שבין אדם לחברו, ככל שיחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה. כגון שלא רוצה לדבר לשון הרע, למרות שלפי הדין זה מותר, כגון ששלשה אנשים יודעים והוא לא מתכוון לפרסם, לפי הרמב"ם (פ"ז מהלכות דעות ה"ה) מותר לדבר באופן כזה לשון הרע. אבל טוב להחמיר, כי המחמיר בזה אינו נקרא הדיוט.

⁷ מחנכים את הקטנים להניח תפלין לפני הבר מצוה, כדי להרגילים במצות התפלין. מרן חינוך אותנו להניח תפלין שנה קודם הבר מצוה, והתננו תפלין בגיל 12. ממוכן שצריך לדעת לנקות היטב את גופו אחר שירותים, כדי שיתני תפלין בנקיות, ובדרך כלל היום מנקים טוב. ויברכו על הנחת התפלין, שהרי מחנכים אותם גם למצוות דרבנן ומכלילן בברכות. כשבאים אצלי נערים לפני בר מצוה ורוצים שאני להם תפלין בשביל תמונות או הסרטה, אני

כשקם בבוקר יתנו לו לשתות חלב או שוקו. לפעמים יש ילדים עקשנים, וגם האבא צריך להיות עקשן...⁸

לחם צר ומים לחץ

ח. הרמ"ע מפאנו (סי' קיא) כתב שבתשעה באב הילדים הקטנים יאכלו לחם ומים, ולא שוקולד למריחה או גבינה משולשת. וכן כתב המשנה ברורה (סי' תקנ"ב סק"ה), אולי זה מתאימה לראדן שהיו שם ילדים צדיקים... אבל היום בדורותי מי יאכל לחם ומים?! בקושי יאכלו שוקולד למריחה... לכן לא צריך להקפיד בזה, אלא יאכלו כהרגלם, ורק לא יתנו להם בשר, וכן קרטיב, ארטיק, גלידה, כי בתשעה באב צריכים להשתתף בצער הציבור, ויבואו לבית הכנסת ללא מנועלי עור, אלא עם נעלי בד, טניס, גומי, פלסטיק. וישבו על כסא נמוך. צריך לחנך אותם לדברים האלה.

כסאות נמוכים

ט. גובה הכסא שיושבים עליו בתשעה באב, אם אפשר טוב להחמיר שיהיה טפח - 8 ס"מ, אבל זה קשה, ובפרט למבוגרים, אלא הכסא צריך להיות עד שלשה טפחים - 24 ס"מ. בזמננו לפני ארבעים וחמישים שנה, לא היו כסאות נמוכים, פעם המנהל שלנו רבי אבנר יומטוביאני ה' ישמרהו קנה כסאות נמוכים לשיבה שלנו 'חזון עובדיה', וגם לי הביא אחד, אמרתי לו: תביא מטר ונמדוד, מדדנו והיה שיעור החזון איש - כ-30 ס"מ, אמרתי לו: יש לך מסור חשמלי, תחתוך את כל הרגלים, לא של האנשים ח"ו, של הכסאות... וכך עשה. ושימו לב לקשור את הכסאות אחד לשני באזקונים, שלא יברחו לאחור ויחליקו ויפלו, וכבר היו דברים מעולם. כדאי שכל גבאי יקנה כסאות נמוכים, זה לא יקר, כל אחד עולה כ-30 ₪, ימכור את העלויות במחיר קצת יותר גבוה ויקנה את הכסאות האלה.

הלימוד עם מרן זצ"ל

י. אחר התפלה והקינות כשהזורים לבית ללמוד, צריכים לכתחילה לשבת על כסאות נמוכים, אני זוכר כשהיינו חוזרים מבית הכנסת, מרן זצ"ל היה לומד איתנו מסכת מועד קטן פרק שלישי, אני הייתי כבן 9 או 10, יחד עם האחים רבי יעקב ע"ה ויבדל לחיים רבי אברהם, והיינו יושבים על שמיכות ברצפה, לא היו כסאות נמוכים. ומרן היה אומר לנו, תביאו לי ספר נתיבות חיים, תביאו לי את הספר הזה, והיינו מביאים לו ספרים, ודיבר איתנו גם בהלכות אבלות. ובבוקר כשהיינו חוזרים אחר התפלה והקינות, בשעה 11:00 או 12:00, לא יותר לנו, אלא אמר: בואו נשב ונלמד. אני זוכר כשהייתי יותר קטן פעם מרן קרא לי ואמר: תשמעו, קח את הספר המנוקד שסיפר את כל סיפור החרבן בעברית מדוברת, לא בארמית כמו בגמרא

גיטין פרק חמישי (נה:ג), ותאסוף את האחיות שלך הקטנות, ותהיה המורה הפרטי שלהן... וכך עשיתי, קראתי להן מעשיות על החרבן, על קמצא ובר קמצא וכו'. כל אחד יעשה כך עם הילדים שלו. אבל הגדולים ילמדו ממוסכת מועד קטן.

נטיעה ולימוד

יא. מי שנוסע באוטובוס, אם יעמוד כמו 'אשם תלוי', יתנוענע לכאן ולכאן ועלול ליפול... אין הכי נמי יכול לשבת, ובפרט אם הוא אדם מבוגר. במקוונת פרטית או מונית הוא חייב לשבת, אין לו ברירה, וכל שכן אם הוא הנהג, שלא יכול לעמוד, זה אסור גם על פי החוק... וכיון שאין לו ברירה שישב. מי שבים תשעה באב כותב במחשב בהלכות אבלות, או כותב פירוש על ספר איוב - השבוע תלמיד חכם אחד הביא לי פירוש יפה שכתב על איוב - ולא יכול לכתוב במחשב ולשבת על הרצפה, יכול לשבת על כסא לצורך הכתיבה. ויושבים על כסא נמוך, שמיהא או מזרון, עד חצות היום, ואף שיש מחמירים לשבת עד הערב, אנחנו נוהגים להקל כבר מחצות היום לשבת על כסא. מרן זצ"ל בשנותיו האחרונות כשהיה בא לבית בתשעה באב, היה יושב על כסא ולומד, גם כשלא היה זקן ממש, כי היה פותח הרבה ספרים תוך כדי הלימוד.

מה לומדים

יב. בגמרא תענית (ב) מבואר, שבתשעה באב לא לומדים אלא רק בדברים הרעים, כי התורה שלנו, "תורת ה' תמימה משיבת נפש" (תהלים יט, ה), "פיקודי ה' ישרים משמחי לב" (שם, ט), "לולי תורתך שעשעי או נפדתי בעניי" (תהלים קטו, צב), וצריך להצטער על חרבן בית המקדש, על סילוק השכינה, כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו (ירושלמי י"ב ומא) מחמת העבירות שיש בדור, ומי שבמקום להצטער לומד דף יומי וכדומה, זה אסור! אלא ילמד מסכת מועד קטן פרק שלישי, או שלחן ערוך הלכות אבלות, או ילקוט יוסף על אבלות שיצא לאור לראשונה בשנת תשמ"ז¹⁰. ובתשעה באב זו ההזדמנות ללמוד הלכות אלו, שאם לא כן מתי ילמד הלכות אבלות, אלא אם כן הוא נבחן ברבנות, ובפרט בחורים צעירים מתי לומדים הלכות אבלות, ותשעה באב זו ההזדמנות ללמוד. לפני מעל שלשים שנה הנהגנו בישיבת חזון עובדיה שלאחר ערבית והקינות כולם יושבים, מביאים לי רמקול, ואני אומר להם שיעור בהלכות אבלות עד השעה 12 בלילה, והיו באים אנשים מכל מיני מקומות כדי לשמוע. כל אחד ניהג כך בישיבתו. אבל תלמודו הלכות מספרי מרן והילקוט יוסף שהביאו דברי הפוסקים, ולא רק סברות באורי ושמועות, כך אמר הרב קרליץ, וכך אמר הרב ואזנר, אלא ללמוד עם הגמרא

⁹ השבוע באו אצלי לבית הכנסת קבוצה גדולה של בחורים מתחזקים, לא כולם היו דתיים, אבל באו לשמוע, ואמרתי להם: אתם שיושבים ועוסקים בתורה, לא רק שיש לכם שר גדול לעולם הבא, ובכל מילה שאתם מוציאים מהפה יש לכם עוד מצוה ועוד מצוה, תעשו חשבון כמה מצוות אדם יכול לעשות בדיקה, ואם יש לכם רב שמדבר ואתם שומעים אותו, גם כן אתם מוציאים מצוות, ואם מדבר מהר, איזה יופי, זה כמו מד דלק שמסתובב מהר, אשרים ואשרי חלקכם, אבל תדעו שגם בעולם הזה, "אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא" (אבות ד, ד). כמה אחוזי התאבדות יש בציבור הכללי הנקרא חילוני, וכמה אצלנו, אולי אחד למיליון אם בכלל... אלא אם כן השתגעו, ומה נעשה, משוגע פטור מהמצוות... אבל מי שהולך בדרך התורה והמצוות יש לו סיפוק בחיים, יש לו סיבה לחיות, למה אוכלים וישנים? בשביל ללמוד תורה! ולהם אין את הדברים האלו ולכן מתייאשים. מי שלומד תורה יש לו שמחה, אנחנו הבנים כשהיינו רוצים משהו ממרן זצ"ל, כמו כל בן שמבקש מאביו דברים היינו באים למרן, אבל לא בבוקר לפני הלימוד, אלא בשעה שתים בצהרים, אחרי שמרן למד כמה שעות, אז היה שמח וטוב לב, היה לו מצב רוח טוב מאוד, רק תבקש ותקבל...

¹⁰ סיפרינו פעם שחכם בן ציון היה גר בקומה שניה, מרן בקומה הראשונה, ולמטה במקלט היה כולל 'חזון עובדיה', ובתקופה שכתבנו את הספר ילקוט יוסף על אבלות, חכם בן ציון היה יורד להתפלל איתנו מנחה וערבית כמעט כל יום, הסתכל את הדפים והסתקרן, לקח אותם וראה שאני כותב בהלכות אבלות, ואמר לי: וכי אתה לא מפחדת! התחיל להפחיד אותי... וסיפר על החתם סופר (חי"ד סימן שמו) שכתב תשובה לחמיו הגאון רבי עקיבא איגר, וכתב לו: שלחתי לי שאלה בהלכות אבלות, וכי אתה לא יודע שגברא קפדנא אנה? רק קיבל המכתב הגיעה השמועה שאמנו נפטר. אני פחדתי, אבל אחר כך כשפגשתי את מרן סיפרתי לו: אבא, היה אצלי חכם בן ציון ואמר לי לא לכתוב, ופרשתי... אמר לי: לא תשמע לו, תכתוב ואל תפחד! אתה מתכוין לשם מצוה, "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ה, ח), וכתב בספר חסידים (סימן רסא) שהלכות אבלות הן כמו מת מצוה שאין לו קוברים, כי יש הרבה שמפחדים ללמוד הלכות אלו. תכתוב את הספר! וב"ה כתבתו והיו אלפים שבזכות זה ידעו הלכות אבלות.

אני זוכר ביום שהרב נבחר לרב הראשי לתל אביב, עברנו דירה לשדרות רוטשילד 96 ובאותו היום שאלו את הרב שאלות בטלפון, ורוב השאלות היו בהלכות אבלות, מתי לעשות אזכרה, בחודש האחד עשר או השנים עשר (ולק"ו אבלות ע"י תנח"א). אבל זה מנהג בעלמא, על זה אתם שואלים? תשאלו על תספורת, על תזמורת... רב עיד או רב קהילה, בדרך כלל שואלים אותו או על הלכות סהרה או על הלכות אבלות, לכן צריך ללמוד הלכות אבלות ולא לפחד. אנחנו ברבנות הראשית עושים מבחנים על הלכות אבלות, ובאו מכוללים ושאלו, האם נלמד הלכות אבלות ברביס? אמרתי להם: כן, אם אתם מתכוונים לשם שמים לדעת את ההלכות, שומר מצוה לא ידע דבר רע. ומה שקרה לחתם סופר, ראשית מי אמר שנכון לתלות את פטירת אמו במכתב, ועוד שהעיד על עצמו שהוא גברא קפדנא, ומאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה.

שלא היה מחמיר כל כך. ומהר"י עייאש בספר מטה יהודה (סימן רפב סק"ו) כתב דדוקא למנין שבעה עולה, אבל לא למנין שלשה. וכן כתב בתקין שישכר (ה"ד ע"ב). והדיוק הנ"ל בשלחן ערוך אינו מוכרח, דמון נקט ואזיל פסקא דדינא בתר ברייתא, דמיירי בשבת, ומכיון שאפשר שהברייתא לרבותא אמרה כן, שאפילו בשבת שיש הרבה אנשים קטן עולה למנין שבעה, וכל שכן בשני וחמישי. על כל פנים כיון שזו מחלוקת אנו עושים כעין פשרה, שאם הוא סמוך לבר מצוה ועושים לו מסיבה, כגון שחודש לפני הבר מצוה באים כל קרובי המשפחה מהארץ ומחו"ל, והולכים לכותל המערבי, והחתן בר מצוה עולה לספר תורה, הדין הוא שיכול לעלות ולברך, ואם הכין את הקריאה היטב, יכול גם לקרוא את הקריאה שלו. אבל סתם בלי סיבה לא מעלים ילד קטן לספר תורה בשני וחמישי, אלא רק בשבת. **בשבת** לא רק שראשי לעלות, אלא עצה טובה שיעלו כל שבת קטן אחד לספר תורה. לפני כעשרים שנה הייתי בשבת באיזה מושב של תימנים, אנחנו הולכים לכל המקומות - תימנים, מרוקאים, פרסים, אשכנזים - להיכן שמוזינים אותנו הולכים. ובכניסה לבית הכנסת ראיתי כמה נערים יושבים על הגדר ועושים צחוק ומתבדחים, הם נערים מנוערים, אני להם שום דבר. והנה אני רואה ילד קטן עם פאות שהיה מתרגם - הרי הם קוראים פסוק ותרגמו, אולי נתינת תפלה ארוכה, אבל מידי פעם יפה לראות כמו שהיו עושים בזמן הגמרא... והילד לא קרא טוב, כנראה לא הכין כמו שצריך. המורי שהיה שם לקח את הילד, תפס בידו וזרק אותו: לא הכנת?! לך מכאן! והילד ברח, נהיה כולו אדום... אחר כך דרשתי שם ואמרתי, רבותי, כשבאתי לכאן התפלאתי, למה יש נערים בחוץ? אבל אולי זה בגלל שזרקתם אותם. תדעו שאסור לזרוק, בדור שלנו צריך לקרר! כמה טורחים להתחזר את עם ישראל בתשובה, אין ישראל נגאלים אלא בתשובה (רמב"ם פ"ו ממשנה ב"ה, ע"ו סנהדרין צ"ז), וכאן זורקים אותם בידים?! דיברתי עם המורי שיותר לא ינהג כך. גם אם הילד טעה, הוא לא הכין טוב כי היה עסוק במשחקים שלו, אז מה קרה? צריך לדעת לקרר, ולא להרחיק.

אדרבה, כדאי שבעו יעלו ילד אחד לתורה, כל גבאי ינהיג בקהילה שלו לעלות לתורה ילד קטן שיוודע לקרוא עם השליח ציבור, או שיקרא בעצמו. שכן מבואר בגמרא בלי חולק שקטן עולה למנין שבעה. וכל המחלוקת היא על שני וחמישי, אבל כשעולה קטן אחד מתוך שבעה עולים - ויחד עם מפטיר הם שמונה - אין בזה פגיעה בכבוד הציבור. היום בדור שלנו חשוב לקרר את הדור הצעיר, לעודד ולחזק אותם.

⁸ אבל בכיפוי יש ענין לחנך את הקטן להתענות. ביום כיפור מרן זצ"ל אחר החזרה של שחרית, היה מסתכל עם הילדים וקורא להם, אכלת? לא, מי זה אבא שלך, תקרא לו! והיה מדבר בתקופתו: לך תאכל אותה! אבל הוא נראה בסדר... מה נראה, הוא ילד! אם לפתע יקבל סחרחורת ויתעלף? כך הרב בכבודו ובעצמו היה מעיד להם. אני זוכר לפני חמישים שנה היינו מתפללים בבית הכנסת ברובוב, ומרן היה מסתובב בין הקהל ואומר לילדים: לכו לאכול! ועשו הפסקה כדי שהילדים ילכו לאכול. ורק בכיפור דאורייתא מתחנים אותם להתענות כמה שעות.

